

*Araştırma Makalesi***Elibelinde Motifinin Günümüz Tekstil ve Moda Tasarımında Kullanımı: Sürdürülebilir ve Döngüsel Yaklaşım****Başak Elif BAYSAL¹, Vedat ÖZYAZGAN²**

Gönderim Tarihi: 17.12.2025

Kabul Tarihi: 08.02.2026

ÖZET

Bu çalışma, Anadolu dokuma repertuvarında sık görülen Elibelinde motifini kültürel miras taşıyıcısı ve tasarım girdisi olarak ele almakta; motifin biçimsel örgüsünü, sembolik anlam katmanlarını ve düz dokuma (kilim, zili, sumak) yüzeyleriyle ilişkisini tartışmaktadır. Amaç, motifin tarihsel süreklilik içinde nasıl yeniden üretildiğini ve günümüz tekstil/moda tasarımında sürdürülebilirlik ve döngüsel yaklaşım ilkeleriyle nasıl ilişkilendirilebileceğini literatüre dayalı seçilmiş örnekler üzerinden ortaya koymaktır. Çalışma, nitel araştırma yaklaşımıyla literatür taraması ve betimsel analiz yöntemlerini kullanır; müze/koleksiyon yayınları, akademik çalışmalar ve kamuya açık kurumsal/marka içeriklerinden seçilen örnekler incelenir. Bulgular, Elibelinde motifinin (i) ölçeklenebilir ve modüler bir geometrik iskelet sunduğunu, (ii) kadın emeği, bereket ve koruyuculuk temaları üzerinden sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe bağlanabildiğini, (iii) doğal lif/doğal boya, onarım kültürü ve küçük ölçekli üretim pratikleri üzerinden çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik tartışmasına somut açılımlar sağlayabildiğini göstermektedir. Sonuç olarak, motifin çağdaş tasarımda yüzeysel bir süsleme ögesine indirgenmemesi; kaynak şeffaflığı ve etik üretim ilişkileriyle desteklenen, süreç temelli bir yeniden yorumlama yaklaşımıyla ele alınması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Elibelinde, Düz Dokuma, Kültürel Miras, Sürdürülebilir Moda, Döngüsel Ekonomi*Research Article****The Use of the Hands-on-Hips Motif in Contemporary Textile and Fashion Design: Sustainability and Circular Approach***

Date Received: 17.12.2025

Date Accepted: 08.02.2026

ABSTRACT

This study examines the Hands-on-Hips motif, frequently encountered in the Anatolian weaving repertoire, as a carrier of cultural heritage and as a design input. It discusses the motif's formal structure, its symbolic layers of meaning, and its relationship with flat-weave surfaces such as kilim, zili, and sumak. The aim of the study is to reveal how the motif has been reproduced within historical continuity and how it can be associated with the principles of sustainability and circular approach in contemporary textile and fashion design through selected examples based on literature. The research adopts a qualitative methodology and employs literature review and descriptive analysis methods. Selected examples from museum and collection publications, academic studies, and publicly accessible institutional and brand materials are examined. The findings indicate that the Hands-on-Hips motif (i) offers a scalable and modular geometric framework, (ii) can be linked to socio-cultural sustainability through themes of women's labor, fertility, and protection, and (iii) provides concrete contributions to environmental and economic sustainability discussions through practices such as the use of natural fibers and natural dyes, repair culture, and small-scale production. In conclusion, it is suggested that the motif should not be reduced to a superficial decorative element in contemporary design; rather, it should be addressed through a process-based reinterpretation supported by transparency in sourcing and ethical production relations.

Keywords: Hands-on-Hips, Flat Weave, Cultural Heritage, Sustainable Fashion, Circular Economy

¹Haliç Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tekstil ve Moda Tasarımı Programı, basakbaysal.official@gmail.com, ORCID: 0009-0008-3122-7845

²Dr. Öğr. Üyesi, Haliç Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tekstil ve Moda Tasarımı Programı, vedatozyazgan@halic.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4072-3655

GİRİŞ

Anadolu coğrafyası, binlerce yıllık dokuma geleneği içinde güçlü bir motif repertuarı üretmiş; halı, kilim ve diğer zanaat ürünlerinde motifler, yalnızca bezeme değil aynı zamanda inanç, kimlik, toplumsal rol ve yaşam döngüsü gibi kavramların görsel ifadesi olarak işlev görmüştür. Bu anlamda motifler, taşıdıkları sembolik anlamlar kadar, üretim bilgisi ve zanaat belleğiyle de kültürel mirasın önemli bir parçasıdır.

Bu repertuar içinde Elibelinde motifi, kadın figürünü stilize eden yapısı ve doğurganlık, bereket, aile birliği, uğur ve koruyuculuk gibi çok katmanlı çağrışımlarıyla öne çıkar (Erbek, 2002; Oyman, 2019). Motifin “ellerin bele konması” biçimindeki duruşu, bir yandan dişil üretkenliğe ve güç göstergesine işaret ederken diğer yandan dokuyucunun öznel anlatısını taşıyan bir sembol dili kurar (Jung, 2020).

Güncel tekstil ve moda tasarımı pratiklerinde geleneksel motifler iki düzlemde tartışılabilir. İlk düzlem, motiflerin kültürel süreklilik üzerinden kimlik taşıyıcı bir rol üstlenmesi ve yerel zanaat bilgisinin kuşaklar arası aktarımına aracılık etmesidir. İkinci düzlem ise motiflerin, üretim süreçleri ve malzeme tercihleriyle birlikte ele alındığında sürdürülebilirlik ve döngüsel ekonomi ilkeleri için tasarım girdisine dönüşebilmesidir (European Commission, 2022). Bu iki düzlemin kesişiminde, motiflerin tarihsel aktarım sürecinde biçimsel bir evrim geçirdiği; dokuma tekniği, kompozisyon, ölçek ve malzeme gibi parametrelerin motifin formunu dönüştürdüğü de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle motifin geometrik iskeletinin çözülmesi, hem kültürel okuma hem de çağdaş tasarım uygulamaları için ortak bir dil sunar.

Bu çalışmanın problem alanı, Elibelinde motifinin çağdaş ürünlerde çoğu zaman nostaljik ya da “etnik” bir yüzey deseni olarak dolaşıma girmesine karşın; motifin kültürel miras taşıyıcılığı, zanaat emeği ve üretim temelli sürdürülebilirlik potansiyelinin tasarım anlatılarında yeterince görünür kılınmamasıdır. Bu doğrultuda çalışma, Elibelinde motifinin (i) biçimsel iskeletini ve sembolik anlam katmanlarını literatür üzerinden ortaya koymayı, (ii) motifin Anadolu ve Türk kültüründeki tarihsel kullanım bağlamlarına dair süreklilik hatlarını tartışmayı, (iii) seçilmiş güncel örnekler üzerinden motifin sürdürülebilirlik ve döngüsel yaklaşım kriterleriyle nasıl ilişkilendirilebileceğini değerlendirmeyi amaçlar.

YÖNTEM VE KAPSAM

Araştırma, nitel araştırma yaklaşımı içinde literatür taraması ve betimsel analiz yöntemiyle yürütülmüştür. Literatür taramasında Elibelinde motifi, Anadolu kilim ve halı motifleri, düz dokuma teknikleri (kilim, zili, sumak) ve sürdürülebilir tekstil tasarımı anahtar kelimeleri kullanılarak akademik makaleler (DergiPark), kitaplar ve tezler (YÖK Tez Merkezi) ile kurumsal yayınlar taranmıştır. Kaynak seçimi yapılırken motifin tarihsel/etnografik yorumunu içeren temel çalışmalar (Erbek, 2002; Oyman, 2019), teknik tanımları içeren kaynaklar (Soysaldı, 2009; Deniz, 2000) ve motifin güncel ürünlerde kullanımına ilişkin örnek çalışmalar (Çelik, 2016; Çoban, Kınacı ve Mütüş, 2025) önceliklendirilmiştir.

Çalışmanın örnekleri, literatürde yer alan müze/koleksiyon yayınları ve kamuya açık kurumsal/marka içerikleri arasından seçilmiştir. Örnek seçiminde (i) motifin açık biçimde tanımlanabilir olması, (ii) üretim tekniği veya ürün bağlamına ilişkin bilginin erişilebilir olması, (iii) motifin çağdaş yeniden yorumlama stratejilerini temsil etmesi ölçütleri

dikkate alınmıştır. Böylece makalede yer alan tablolar, metinde tartışılan örneklerle bire bir ilişkilendirilerek kanıt temelli bir anlatı hedeflenmiştir.

Analiz sürecinde içerik üç ana ekseninde ele alınmıştır: (1) motifin biçimsel iskeleti ve sembolik anlam katmanları, (2) motifin taşıyıcısı olarak geleneksel dokuma yüzeyleri ve üretim koşulları, (3) motifin çağdaş kullanım örnekleri ve sürdürülebilirlik/döngüsel yaklaşım ile kurulabilecek bağlantılar. Sürdürülebilirlik değerlendirmesinde çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik boyutlar birlikte ele alınmış; her boyut, somut gösterge ve tasarım/üretim pratiği ilişkisi üzerinden tartışılmıştır.

Bu kapsamda çalışma, Elibelinde motifinin okunabilirliğinin yüksek olduğu ve motif repertuarında yoğun biçimde karşılaşıldığı düz dokuma örneklerine odaklanmaktadır. Motifin havlı halılarda ve farklı el sanatlarında da kullanımları bulunmakla birlikte, düz dokuma teknikleri (kilim, zili, sumak) hem geometrik kurgunun izlenebilirliği hem de küçük ölçekli üretim, onarım kültürü ve malzeme bilgisinin sürdürülebilirlik tartışmasıyla doğrudan ilişkilendirilebilir olması nedeniyle bu çalışma için uygun bir inceleme alanı sunmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: MOTİF, SEMBOL VE KÜLTÜREL SÜREKLİLİK

Motif, geleneksel sanatlarda tekrar eden bir biçim birimi olmanın ötesinde, sembolik anlamları taşıyan kültürel bir işarettir. Eliade (2019), sembollerin gündelik yaşam pratikleri içinde kutsal ve profan alanlar arasında bir köprü kurduğunu vurgularken; Jung (2020), arketiplerin kolektif bilinç dışında yer alan ortak imgeler olarak farklı kültürlerde benzer biçimlerde ortaya çıkabileceğini belirtir. Bu perspektiften bakıldığında Elibelinde motifinin kadın figürüyle ilişkilendirilmesi, yalnızca yerel bir estetik tercih değil; yaşam döngüsü, üretkenlik ve koruyuculuk gibi arketipsel temaların dokuma diliyle ifade edilmesi olarak da okunabilir.

Motiflerin kültürel süreklilikteki rolü, kuşaklar arası aktarım ve gündelik pratikler içinde yeniden üretilme kapasitesine bağlıdır. Dokuyucu, motif aracılığıyla bireysel duygu ve taleplerini (bereket, sağlık, aile birliği) ifade ederken; topluluk içinde ortak bir anlam repertuarına bağlanır (Oyman, 2019). Bu bağlamda motif, yalnızca görüntü değil; üretim bilgisi, ritüel, kullanım senaryosu ve yerel malzeme bilgisiyle birlikte bir zanaat belleği taşıır (Değer ve Gür Üstüner, 2021; Deniz, 2000).

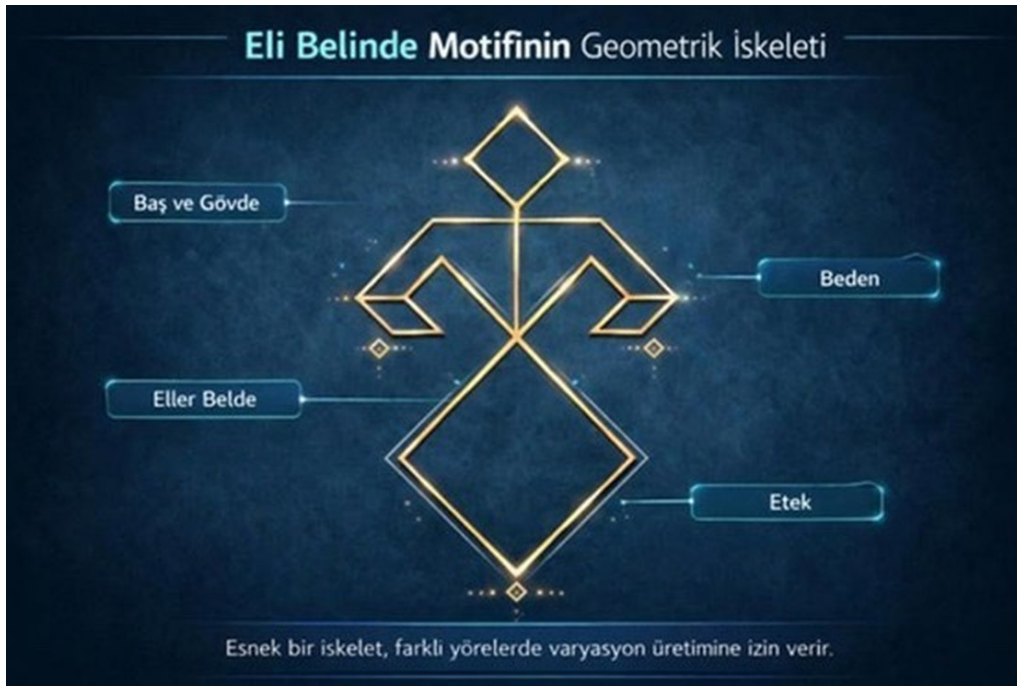
Türk motif repertuarı, dokuma geleneği ile sınırlı kalmayıp farklı geleneksel sanatlarda da karşımıza çıkar: kilim/halı ve heybe dokumaları, işlemeler ve giyim eşyaları, seramik ve süsleme sanatları, mimari bezemeler gibi çoklu mecralarda motifler yeniden üretilir. Bu geçişkenlik, motiflerin görsel bir dil olarak farklı malzeme ve tekniklere uyarlanabilirliğini; dolayısıyla biçimsel dönüşüm ve yeniden yorumlama potansiyelini artırır.

Bu çerçevede Anadolu sembollerinin çağdaş tekstil sanatına ve tasarımına yansımalarına ilişkin çalışmalar, motiflerin hem bir “görsel arşiv” işlevi gördüğünü hem de yeni tasarım üretimlerinde bir ilham kaynağı olarak kullanıldığını ortaya koyar (Değer ve Gür Üstüner, 2021). Ancak bu aktarımın sürdürülebilir ve etik bir zemine oturması için motifin tarihsel bağlamının görünür kılınması, kaynak gösterimi ve üretici topluluklarla adil ilişki kurulması kritik önemdedir. Böylece motif, yüzeysel bir dekorasyon unsurundan çıkarak; kültürel miras, üretim bilgisi ve döngüsel tasarım ilkelerini bir araya getiren bir tasarım girdisine dönüşebilir.

ELİBELİNDE MOTİFİNİN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ VE TARİHSEL KÖKLERİ

Elibelinde motifi, çoğunlukla dikey eksenle simetrik bir kurguya sahiptir. Üst bölüm baş ve gövdeyi temsil eden bir çekirdek form içerirken; yanlara açılan kollar bel hizasında kırılır ve ellerin bele konduğu izlenimi yaratır. Alt bölüm ise üçgen veya baklava biçimli bir genişleme ile beden ve etek formunu çağrıştırır. Bu şematik yapı, farklı yörelerde varyasyon üretimine izin veren esnek bir iskelet sunar (Erbek, 2002; Akpınarlı ve Arslan, 2018). Şekil 1, motifin sık karşılaşılan geometrik iskeletini tasarım sürecinde yeniden yorumlamaya elverişli bir şema olarak özetlemektedir.

Geometrik iskelet analizi, motifin yalnızca ‘nasıl görüldüğünü’ değil, aynı zamanda ‘hangi kurallarla üretildiğini’ tartışmayı mümkün kılar. Düz dokuma yüzeylerinde motif, ızgara/piksel mantığıyla kurulabildiği için; eksen, açı, tekrar birimi ve negatif-pozitif alan ilişkileri tasarım parametrelerine dönüştürülebilir. Bu yaklaşım, motifin dijital baskı, lazer kesim ya da 3B modelleme gibi güncel üretim süreçlerine aktarımında formun kontrol edilebilir biçimde evrilmesine imkân verir.

Şekil 1. Elibelinde Motifinin Geometrik İskeleti

Not. Görsel, yazar tarafından üretken yapay zeka kullanılarak oluşturulmuştur.

Motifin sembolik düzlemdeki anlam katmanları ise çoğunlukla dişil üretkenlik ve güç temaları etrafında örülür. Elibelinde, doğurganlık ve bereket kadar; ev içi düzen, aile birliği ve koruyuculuk gibi temaları da çağrıştırır (Erbek, 2002; Oyman, 2019). Bu bağlam, motifin yalnızca estetik bir tercih değil; dokuyucunun gündelik yaşam deneyimini, beklentilerini ve toplumsal rolünü yansıtan bir anlatı aracı olarak okunmasına zemin hazırlar.

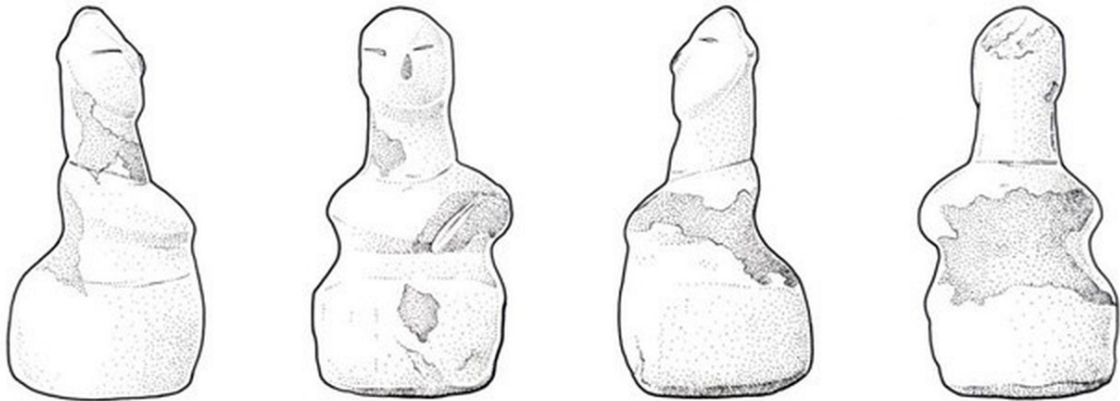
Motifin tarihsel kökenine dair okumalar, Neolitik dönemden itibaren Anadolu’da görülen dişil figür temsilleriyle ilişkilendirilmektedir. Çatalhöyük buluntuları üzerinden yapılan değerlendirmelerde, kadın figürünün üretkenlik ve bereketle ilişkilendirilen bir kültürel simge olduğu vurgulanır (Mellaart, 1961; Hodder, 2006). Bu tür arkeolojik okumalar, güncel dokuma motiflerine doğrudan aynı form üzerinden değil; dişil üretkenlik temasının sürekliliği üzerinden bir arka plan sunar. Bu arka planı somutlaştırmak üzere Çatalhöyük

kazılarında seçilmiş iki taş figürün örneği görsel olarak sunulmuştur (Şekil 2-3). Bu örnekler, Elibelinde motifinin “aynı biçimin doğrudan devamı” olarak değil; dışıl üretkenlik/bereket temasının Anadolu’daki kültürel sürekliliğine ilişkin bağlamsal bir referans olarak değerlendirilmelidir.

Şekil 2. Çatalhöyük’te Bulunan Yaklaşık 8.000 Yıllık Taş Figürü
Not. Çatalhöyük Research Project, Kark (2016) kaynağından uyarlanmıştır.

Elibelinde motifinin Anadolu ve Türk kültüründeki sürekliliği, özellikle dokuma geleneği içinde farklı taşıyıcılarda ve yöresel varyasyonlarda izlenebilir. Düz dokuma yaygılarda (kilim, zili, sumak) motifin geometrik iskeleti daha okunabilir olduğu için; yöresel renk, kompozisyon ve oran farklılıkları üzerinden çeşitlenen bir repertuvar oluşmuştur (Deniz, 2000; Soysaldı, 2009). Bazı kaynaklarda motifin “ana-kız”, “gelin-kız”, “kibele”, “ıştar” gibi adlarla anılması, çok katmanlı kültürel sürekliliğin ve farklı yorumların bir yansımasıdır (Erbek, 2002; Oyman, 2019). Bu sürekliliği somutlaştırmak amacıyla çalışmada, müze koleksiyonlarından seçilmiş bir düz dokuma örneği görsel olarak sunulmuştur (Şekil 4). Daha geniş bir örnekleme (örn. 19.-20. yüzyıl Anadolu kilimleri ve bölgesel varyasyonlar) kronolojik bir görsel dizge oluşturmak, ilerleyen araştırmalarda anlatımı güçlendirebilecek bir yönelim olarak değerlendirilebilir (Akpınarlı ve Arslan, 2018).

Şekil 3. Çatalhöyük’ten 10475.X2 Numaralı Taş Figürünün Çoklu Görünüş Çizimleri
Not. Nakamura ve Meskeel (2004) kaynağından uyarlanmıştır.

GELENEKSEL DÜZ DOKUMA TEKNİKLERİ: KİLİM, ZİLİ VE SUMAK

Düz dokuma yaygılar, yüzeyin haysız oluşu ve desenin atkı-çözüğü düzeniyle kurulması nedeniyle teknik açıdan havlı halıdan ayrılır. Soysaldı (2009), kilim dokumayı atkı yüzölçü bir yapı olarak tanımlar ve desenin renkli atkılarla oluşturulduğunu belirtir. Zili tekniği, atlama atkı bezemesiyle yüzeyde kabarık bir doku yaratır; sumak (alaçuval) ise kayma atkı sistemiyle daha sıkı ve dayanıklı bir yüzey sağlayabilir (Soysaldı, 2009). Bu tekniklerin ortak özelliği, çoğu zaman yerel yün ve doğal boyaların kullanıldığı; küçük ölçekli üretim, onarım ve uzun ömürlü kullanım kültürüne açık bir zanaat pratiği olmasıdır (Deniz, 2000). Motifin düz dokuma yüzeyinde kurduğu simetrik tekrar ve bordür/zemin ilişkisi Şekil 4'te görülebilir.

Şekil 4. Elibelinde Motifinin Düz Dokuma Zemin üzerindeki Tekrarı

Not. Moitié de kilim au motif dit “elibelinde” (Türkiye, 1885–1900), yün; Musée du Louvre, inv. AD 44747 b. Musée du Louvre (2025) kaynağından uyarlanmıştır.

Bu çalışma kapsamında düz dokumalara odaklanılmasının bir diğer nedeni, Elibelinde motifinin geometrik kurgusunun bu yüzeylerde açık biçimde izlenebilmesidir. Motifin şematik yapısı, düz dokumada tekrar birimi, renk blokları ve kenar-orta alan kompozisyonları üzerinden çoğaltılabilir; bu da yöresel varyasyonları görünür kılar. Ayrıca düz dokuma yüzeylerinin parça bazlı kullanım, onarım, yeniden kenar sarma ve yeniden değerlendirme (upcycling) gibi döngüsel pratiklere elverişliliği, motifin sürdürülebilirlik bağlamında tartışılmasını güçlendirir.

Tekstil ve moda tasarımı perspektifinde bu teknikler, malzeme ve doku araştırması için güçlü bir referans alanıdır. Örneğin zili dokumada oluşan kabartı, lazer kesimle üretilen katmanlı aplikeler ya da dijital doku simülasyonları için biçimsel bir karşılık üretebilir. Sumak dokumanın sıkı yapısı ise aksesuar ve dış giyim detaylarında dayanıklılık gerekçesiyle yeniden değerlendirilebilir. Bu noktada amaç, geleneksel tekniği aynen kopyalamak değil; tekniğin form mantığını, yüzey davranışını ve malzeme bilgisini güncel tasarım problemine uygun biçimde yeniden kurmaktır.

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE DÖNGÜSEL YAKLAŞIM PERSPEKTİFİNDEN ELİBELİNDE MOTİFİ

Sürdürülebilirlik, güncel tekstil ve moda tasarımı tartışmalarında yalnızca geri dönüştürülmüş malzeme kullanımıyla sınırlı değildir. Üretim süreçlerinde enerji ve su

verimliliği, kimyasal kullanımının azaltılması, ürün ömrünün uzatılması, onarılabilirlik ve döngüsel ekonomi ilkeleri; aynı zamanda sosyal adalet, yerel üreticinin güçlendirilmesi ve kültürel mirasın korunması gibi boyutlarla birlikte ele alınır (European Commission, 2022). Elibelinde motifi ve onu taşıyan geleneksel dokuma pratikleri, bu çok boyutlu çerçevede hem süreç (üretim) hem de anlam (kültürel aktarım) düzeyinde tartışılabilir.

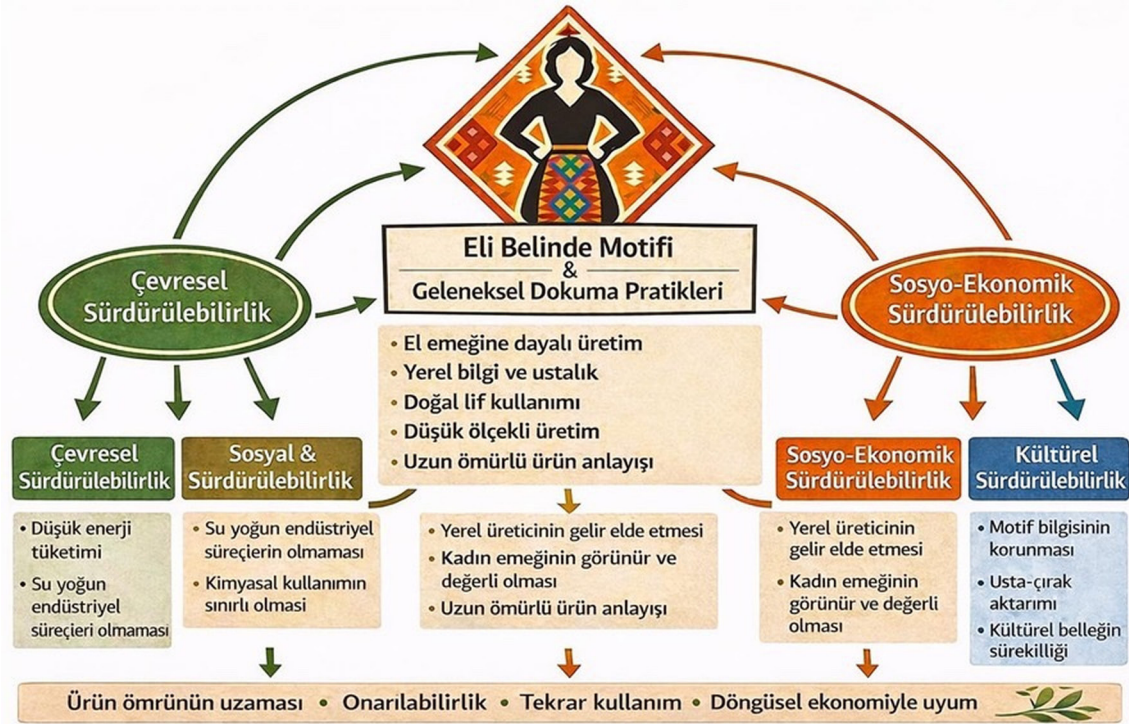
Bu çok boyutlu tartışmanın arka planında, tekstil tüketiminin çevresel etkisi sayısal olarak da dikkat çekicidir. Avrupa Çevre Ajansı'nın verilerine göre 2020 yılında AB'de kişi başı ortalama tekstil tüketimi yaklaşık 16 kg'dır; bunun yalnızca 4,4 kg'ı ayrı toplanırken 11,6 kg'ı karışık evsel atıkta kalmıştır. Aynı dönemde tekstil tüketiminin kişi başına ortalama etkisi yaklaşık 9 m³ su kullanımı, 400 m² arazi kullanımı, 391 kg ham madde kullanımı ve 270 kg CO₂ eşdeğeri karbon ayak izine karşılık gelmektedir (European Environment Agency, 2025). Avrupa Komisyonu da AB'de her yıl yaklaşık 5,8 milyon ton tekstilin atığa dönüştüğünü ve kişi başına atılan tekstil miktarının yaklaşık 11 kg olduğunu belirtmektedir (European Commission, 2022). Bu nicel çerçeve, geleneksel dokuma gibi daha uzun ömürlü, onarılabilir ve yerel üretim pratiklerinin neden sürdürülebilirlik tartışmasında yeniden gündeme geldiğini açıklamaya yardımcı olur.

Çevresel boyut açısından geleneksel dokuma üretimi çoğu zaman küçük ölçekli atölyeler ve ev içi üretim pratikleriyle yürütülür; bu ölçek, seri üretime kıyasla daha düşük enerji tüketimi ve daha uzun ömürlü ürün tasarımı ile ilişkilendirilebilir. Yerel yün gibi doğal liflerin tedariki, taşıma kaynaklı çevresel yüklerin azaltılmasına katkı sağlayabilir. Doğal boya kullanımı ise uygun reçete ve atık su yönetimiyle uygulandığında kimyasal yükün azaltılmasına yönelik bir seçenek olarak değerlendirilebilir. Türkiye'de doğal boya ve el dokuması üretim süreçleri üzerine yürütülen DOBAG (Doğal Boya Araştırma ve Geliştirme) projesi, doğal boya reçetelerinin standardizasyonu ve sürdürülebilir üretim bilgisinin yaygınlaştırılması açısından önemli bir örnek olarak öne çıkar (Marmara Üniversitesi, t.y.).

Sosyo-kültürel boyutta, Elibelinde motifinin taşıdığı kadın gücü ve üretkenliği temaları; temsil, görünürlük ve zanaat bilgisinin kuşaklar arası aktarımıyla ilişkilidir (Oyman, 2019). Motif, kadın dokuyucunun kendi deneyim alanını sembolik bir dil ile görünür kılmasına aracılık ederken; üretim sürecindeki emek ve bilgi, kültürel mirasın canlı bir parçası olarak korunur. Bu nedenle motifin çağdaş tasarımda kullanımında kaynak belirtme, yöresel bağlamı görünür kılma ve üretici topluluklarla etik ilişki kurma gibi ilkeler sürdürülebilirlik tartışmasının ayrılmaz bir parçasıdır.

Ekonomik boyut ise yerel üreticinin düzenli gelir elde etmesi, becerinin korunması ve genç kuşaklar için zanaatin cazip hâle gelmesiyle ilişkilidir. Motif ve teknik bilgisinin güncel tasarım projelerine entegre edilmesi, ürünün katma değerini artırarak yerel üreticinin pazara erişimini güçlendirebilir. Bununla birlikte zanaat üretiminin turistik nesneye indirgenmesi veya düşük ücretli taşeron üretime dönüşmesi, sürdürülebilirlik iddiasını zayıflatır. Bu nedenle adil ticaret yaklaşımı, şeffaf maliyetlendirme ve tasarımcı-üretici ortaklığı gibi modellerin geliştirilmesi önemlidir (Çoban vd., 2025).

Şekil 5 ve Tablo 1, Elibelinde motifinin ve geleneksel dokuma pratiklerinin sürdürülebilirlik boyutlarıyla hangi göstergeler üzerinden ilişkilendirilebileceğini kavramsal olarak özetlemektedir. Bu tür haritalama ve tablo çalışmaları, yukarıda özetlenen sektörel nicel verilerle birlikte okunduğunda daha anlaşılır hâle gelir. İlerleyen araştırmalarda ise üretim ölçeğine özgü nicel göstergeler (enerji/su tüketimi, kimyasal yük, ürün ömrü, gelir dağılımı vb.) ile desteklenerek daha güçlü kanıt zincirleri kurulmasına zemin hazırlayabilir.

Şekil 5. Sürdürülebilirlik boyutları ile motif ve üretim pratikleri arasındaki ilişki haritası
Not. Görsel, yazar tarafından üretken yapay zeka kullanılarak oluşturulmuştur.

Boyut	İlke / Gösterge	Motif / Teknik ile ilişki	Somut örnek
Çevresel	Atık azaltımı, doğal malzeme	Yün gibi doğal lifler, onarım kültürü, uzun ömürlü kullanım	El dokuması havsız yaygılar; yeniden kenar sarma ve tamir
Çevresel	Kimyasal yükün azaltılması	Doğal boya reçeteleri ve yerel bitki kaynakları	DOBAG projesi: doğal boya bilgisi ve uygulama standardı
Sosyo-kültürel	Kuşaklar arası aktarım	Motif repertuvarının hafızada yaşaması	Yerel üretimde motifin öğretilmesi ve belgeleme
Sosyo-kültürel	Kadın emeği ve temsil	Motifin kadın gücü ve üretkenliği teması	Elbelinde motifinin doğurganlık ve bereket temsilleri (Erbek, 2002; Oyman, 2019)
Ekonomik	Yerel üreticiye katkı	Katma değerli ürün hikâyesi ve tasarım iş birliği	Olgunlaşma enstitülerinin ürün geliştirmesi (Çoban vd., 2025)
Ekonomik	Adil değer zinciri	Şeffaf üretim, etik lisanslama	Zanaat-tasarım ortak üretim modelleri (öneri)

Tablo 1. Elbelinde Motifi ve Geleneksel Dokuma Pratiklerinin Sürdürülebilirlik ile ilişkilendirilmesi
Not. Tablo, yazar tarafından derlenmiştir.

GÜNÜMÜZDE ELİBELİNDE MOTİFİNİN KULLANIM ALANLARI VE ÇAĞDAŞ YENİDEN YORUMLAMA

Elbelinde motifinin güncel tasarım alanlarında kullanımı iki eğilimi bir arada taşır: (i) motifin geleneksel anlam katmanını koruyarak ev tekstili ve dekorasyon ürünlerinde kültürel bir vurgu üretmesi, (ii) motifin biçimsel iskeletinin çağdaş teknikler ve malzemelerle yeniden kurgulanarak moda ve ürün tasarımında yeni bir görsel dile dönüşmesi. Bu bölümde güncel kullanım alanları, seçilmiş örnekler ve tasarım senaryoları üzerinden tartışılmaktadır.

Ev tekstili ve dekorasyon bağlamında Elibelinde, ev-aile-bereket çağrışımlarını destekleyen bir anlatı zemini sunar. Kaşmir Halı'nın "Elibelinde Koleksiyonu", motifin çağdaş halı üretimi içinde ürünleştirildiği örneklerden biridir (Kaşmir Halı, t.y.). Bu tür örneklerde sürdürülebilirlik iddiasının yalnızca motif temsiline değil; malzeme seçimi, dayanıklılık, bakım-onarım ve üretim süreçlerinin şeffaflığına da dayanması gerektiği özellikle vurgulanmalıdır.

Moda ve giyim tasarımında motif kullanımı, bedenle kurulan ilişki nedeniyle yeni bir anlam katmanı üretir. Çelik (2016), kilim motifleri ve heybe dokumalarının modern giysi tasarımına yansıtılmasını tartışarak motifin kompozisyon, renk ve yüzey kurgusu açısından çağdaş silüetlere nasıl adapte edilebileceğini gösterir. Bu uyarılama, motifin yalnızca yüzeye baskı olarak eklenmesi değil; dokuma yüzeyinin parça, cep, kemer ya da aksesuar detayı olarak giysi konstrüksiyonuna katılmasıyla güçlenir. Güncel üretim teknolojileri (dijital baskı, lazer kesim, 3B modelleme), motifin ölçek, tekrar ve negatif-pozitif alan ilişkileri üzerinden yeniden kurgulanmasına olanak tanır. Türkiye'de motif temelli ürün geliştiren güncel örneklerden biri Kaşmir Halı'nın Elibelinde temalı ürünleridir (Kaşmir Halı, t.y.). Bu örnek Şekil 6'da sunulmuştur. Benzer şekilde Tadgu'nun Elibelinde motifi üzerine içerikleri ve motifli ürünleri, motifin dijital mecralarda yeniden dolaşıma girdiğini gösteren güncel bir örnek olarak değerlendirilebilir (Tadgu, t.y.). Tadgu örneği Şekil 7'de sunulmuştur.

Kurumsal üretim ve zanaat kurumları açısından olgunlaşma enstitüleri, geleneksel motif repertuvarının belgelenmesi ve güncel ürünlere aktarılmasında önemli bir role sahiptir. Çoban, Kınacı ve Mütiş (2025), Mersin Olgunlaşma Enstitüsü ürünlerinde Elibelinde motifinin kullanımını değerlendirerek motifin farklı ürün türlerinde çeşitlendirildiğini ve gelenekten geleceğe taşınma stratejilerinin tartışılabileceğini ortaya koyar. Bu bağlam, yerel üretici ağlarının ve eğitim modellerinin güçlendirilmesi açısından ekonomik sürdürülebilirlik ile de ilişkilidir.

Örnek (kişi/marka)	Alan / Ürün	Yeniden yorumlama biçimi	Sürdürülebilirlik bağlantısı
Kaşmir Halı (t.y.)	Ev tekstili / Halı	Motifin çağdaş koleksiyon içinde ürünleştirilmesi; modern bitiş teknikleri (lazer kesim) ile üretim	Dayanıklılık, bakım; sürdürülebilirlik için süreç şeffaflığı ihtiyacı (Kaşmir Halı, t.y.)
Çoban, Kınacı ve Mütiş (2025)	Kurum üretimi / Çeşitli ürünler	Motifin ürün tiplerine uyarlanması, eğitim ve belgeleme	Yerel üretici ağı, zanaatın yaşatılması (Çoban vd., 2025)
Çelik (2016)	Moda tasarımı / Giysi	Heybe ve kilim yüzeylerinin giysi konstrüksiyonuna entegrasyonu	Yeniden kullanım, parça bazlı tasarım, onarım kültürü
DOBAG Projesi (t.y.)	Doğal boya ve el dokuması	Doğal boya reçeteleri ve uygulama standardı	Kimyasal yükün azaltılması, yerel bilgi aktarımı (Marmara Üniversitesi, t.y.)
Tadgu (t.y.)	Moda ürünü / Ürün anlatısı	Motifin çağdaş anlatı tasarımı ve grafik dil ile yeniden kurulması	Şeffaf hikâyeleme; malzeme seçimi ve etik iletişim gerekliliği (Tadgu, t.y.)

Tablo 2. Elibelinde Motifinin Çağdaş Kullanımına İlişkin Seçilmiş Vaka Örnekleri
Not. Tablo, yazar tarafından derlenmiştir.

Şekil 6. Elibelinde Motifinin Çağdaş Halı Tasarımlarında Kullanımı
Not. Akrilik Playful Elibelinde Halı (ürün görseli). Kaşmir Halı (t.y) kaynağından uyarlanmıştır.

Şekil 7. Elibelinde Motifinin Çağdaş Tasarımlarda Kullanımı
Not. Tadgu, “Elibelinde Tişörtü” (ürün görseli). Tadgu (t.y) kaynağından uyarlanmıştır.

TARTIŞMA

Çalışmanın bulguları, Elibelinde motifinin yalnızca kültürel bir simge değil; aynı zamanda üretim pratikleri ve değer zinciri üzerinden sürdürülebilirlik tartışmasına bağlanabilen bir tasarım girdisi olduğunu göstermektedir. Düz dokuma teknikleri, yerel malzeme bilgisi, uzun ömürlü ürün anlayışı ve onarım kültürü ile çevresel boyuta; kadın emeğinin görünürlüğü ve kuşaklar arası aktarım ile sosyo-kültürel boyuta; zanaat-tasarım iş birliği ve yerel üretici ağları ile ekonomik boyuta açılan bir değerlendirme zemini sunmaktadır.

Bu bulgulara rağmen motifin çağdaş tasarımda kullanımında iki risk alanı öne çıkar. Birincisi, motifin tarihsel bağlamından kopararak yüzeysel bir 'etnik desen'e indirgenmesidir. İkincisi ise sürdürülebilirlik iddiasının üretim süreçleri ve ölçülebilir göstergelerle desteklenmeden yalnızca pazarlama söylemi olarak kurulmasıdır. Bu nedenle kaynak şeffaflığı (motifin yöresel bağlamının ve görsel kaynağın belirtilmesi), telif/izin süreçlerine dikkat edilmesi ve üretici topluluklarla adil ilişki kurulması motif-temelli tasarımda belirleyici parametrelerdir.

Makalenin kapsamı, literatür taraması ve betimsel analizle sınırlı olduğu için; belirli yörelerde motif varyasyonlarının saha çalışmasıyla belgelenmesi, doğal boya reçeteleri ve üretim süreçlerinin çevresel etkilerinin nicel verilerle değerlendirilmesi ve kullanıcı algısı/etik tüketim davranışlarının araştırılması gibi uygulama temelli çalışmalar gelecekteki araştırma gündemleri olarak önerilebilir. Ayrıca çağdaş tasarım örneklerinin daha geniş bir örnekleme ve görsel/teknik verilerle desteklenmesi, bu çalışmada sunulan kavramsal haritalama ve tablo önerilerinin kanıt düzeyini güçlendirecektir.

SONUÇ

Elibelinde motifi, Anadolu dokuma geleneğinde kadın figürünü stilize eden güçlü bir kültürel sembol olarak halı ve kilim yüzeylerinde uzun bir süreklilik hattı içinde varlığını sürdürmektedir. Bu çalışma, motifin biçimsel iskeletini ve sembolik anlam katmanlarını literatüre dayalı olarak ortaya koymuş; düz dokuma yüzeyleri bağlamında motifin üretim bilgisiyle ilişkisini ve güncel kullanım örneklerini sürdürülebilirlik/döngüsel yaklaşım perspektifinden değerlendirmiştir.

Çalışma, motifin sürdürülebilirliğe katkısının yalnızca doğal malzeme kullanımından ibaret olmadığını; çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik boyutların birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir. Doğal lif ve doğal boya, yerel tedarik, uzun ömürlü kullanım ve onarım kültürü çevresel boyutu güçlendirirken; kadın emeğinin görünürlüğü ve kuşaklar arası aktarım sosyo-kültürel boyutu desteklemektedir. Zanaat ve tasarım iş birliği, adil değer zinciri ve kurum temelli üretim/ eğitim modelleri ise ekonomik sürdürülebilirlik açısından kritik alanlar olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, Elibelinde motifinin çağdaş tasarımda yaşatılması; etik bir kaynak şeffaflığı, üretim süreçlerinin sürdürülebilirlik kriterleriyle desteklenmesi ve motifin kültürel anlamının yüzeyselleştirilmeden ürün anlatısına dahil edilmesiyle mümkün olacaktır. Bu yaklaşım, kültürel mirasın korunmasına katkı sağlarken; tekstil ve moda tasarımı alanında yerel bilgiye dayalı yenilikçi ve döngüsel ürün senaryolarının geliştirilmesi için de bir zemin sunabilir.

KAYNAKÇA

Akpınarlı, H. F., & Arslan, A. (2018). İç anadolu bölgesi düz dokuma yaygılarındaki figürlü bezemelerin incelenmesi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11(23), 60-76. <https://izlik.org/JA45RW88BP>

Çelik, D. (2016). Kilim motiflerinin ve heybe dokumaların modern giysilere yansımaları. *Selçuk Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Dergisi*, 1(1), 27-37. Erişim tarihi: 24 Aralık 2025. <https://acikerisim.selcuk.edu.tr/server/api/core/bitstreams/3b257d76-e9e2-4fa0-a4c0-5e9e1f54c040/content>

Çoban, Z., Kınacı, F., Mütiş, Z. (2025). Mersin olgunlaşma enstitüsünde yer alan ürünlerde eli belinde motifinin gelenekten geleceğe yolculuğu. *UFÜ Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2, 32-48. <https://doi.org/10.29329/ufusobed.2025.1337.3>

Değer, A., & Gür Üstüner, S. (2021). Anadolu kültürü ve sembollerinin günümüz tekstik sanatına/tasarımına yansımaları. *Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat*, 6(12), 17-38. <https://izlik.org/JA39EC37MZ>

Deniz, B. (2000). *Türk dünyasında halı ve düz dokuma yaygıları*. İstanbul: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Eliade, M. (2019). *Dinler tarihi: inançlar ve ibadetlerin morfolojisi* (M. U. Kılıç, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.

Erbek, M. (2002). *Çatalhöyük'ten günümüze anadolu motifleri*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

European Commission. (2022). *EU strategy for sustainable and circular textiles* (COM/2022/141 final). Erişim tarihi: 24 Aralık 2025, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52022DC0141>

European Environment Agency. (2025). *Textiles and the environment | In-depth topic*. Erişim tarihi: 24 Aralık 2025, <https://www.eea.europa.eu/en/topics/in-depth/textiles>

Hodder, I. (2006). *The leopard's tale: revealing the mysteries of çatalhöyük*. London: Thames & Hudson.

Jung, C. G. (2020). *Dört arketip* (Z. A. Yilmazer, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Kark, C. (2016, September 29). Archaeologists from stanford find an 8,000-year-old 'goddess figurine' in central Turkey. *Stanford Report*. Erişim tarihi: 24 Aralık 2025, <https://news.stanford.edu/stories/2016/09/archaeologists-find-8000-year-old-goddess-figurine-central-turkey>

Kaşmir Halı. (t.y.). Kaşmir halı akrilik playful eli belinde 160x230 cm [Ürün sayfası]. Erişim tarihi: 24 Aralık 2025, <https://www.kashmirhali.com.tr/kashmir-hali-akrilik-playful-eli-belinde-160x230-cm>

Marmara Üniversitesi. (t.y.). Geleneksel el sanatları ve tasarım uygulama ve araştırma merkezi (GESTUAM): DOBAG (Doğal Boya Araştırma ve Geliştirme) projesi hakkında. Erişim tarihi: 24 Aralık 2025, <https://gestuam.marmara.edu.tr/idari/faaliyet-raporlari>

Mellaart, J. (1967). *Catal Huyuk, A Neolithic town in Anatolia*. London: Thames and Hudson Ltd.

Musée du Louvre. (2025). Moitié de kilim au motif dit “elibelinde” (inv. AD 44747 b) [Koleksiyon kaydı]. Louvre Collections. Erişim tarihi: 24 Aralık 2025, <https://collections.louvre.fr/ark:/53355/cl010332518>

Nakamura, C., & Meskell, L. (2004). Figurines and miniature clay objects. In I. Hodder (Ed.), *çatalhöyük 2004 archive report. çatalhöyük research project*. Erişim tarihi: 24 Aralık 2025, https://www.catalhoyuk.com/archive_reports/2004/ar04_25.html

Oyman, N. R. (2019). Bazı Anadolu kilim motiflerinin sembolik çözümlemesi. *Arış*, 14, 4–31. <https://doi.org/10.34242/akmbaris.2019.119>

Soysaldı, A. (2009). *Düz dokuma tekniği*. Ankara : Atatürk Kültür Merkezi.

Tadgu. (t.y.). Eli belinde tişörtü [Ürün sayfası]. Erişim tarihi: 24 Aralık 2025, <https://tadgu.com/eli-belinde-tisortu>